

РОЗДІЛ 10 СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965

НЕЗАЛЕЖНИЙ ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА INDEPENDENT LEGAL STATUS OF LAWYER

Заборовський В.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету

У статті автором розкривається сутність незалежного правового статусу адвоката як основоположної умови здійснення його професійної діяльності. Робиться висновок, що така основоположна умова має визначальний вплив на всі структурні елементи правового статусу адвоката (формує сутність їх сприйняття), які у своїй сукупності повинні забезпечувати можливість надання ним професійної правничої (правової) допомоги на засадах його абсолютної незалежності.

Ключові слова: адвокат, адвокатська діяльність, правовий статус адвоката, незалежність адвоката, незалежний правовий статус адвоката.

В статье автором раскрывается сущность независимого правового статуса адвоката как основополагающего условия осуществления его профессиональной деятельности. Делается вывод, что такое условие имеет определяющее влияние на все структурные элементы правового статуса адвоката (формирует сущность их восприятия), которые в своей совокупности должны обеспечивать возможность предоставления им профессиональной правовой помощи на основе его абсолютной независимости.

Ключевые слова: адвокат, адвокатская деятельность, правовой статус адвоката, независимость адвоката, независимый правовой статус адвоката.

In this article the author explores the essence of the independent legal status of a lawyer as a fundamental condition for the exercise of his professional activity. It is concluded that this condition has a determining influence on all structural elements of the legal status of the lawyer (forms the essence of their perception), which in their totality should provide the possibility of providing them with professional legal assistance on the basis of its absolute independence.

Key words: lawyer, advocacy, legal status of a lawyer, independence of counsel, independent legal status of the lawyer.

Актуальність теми. Закріплюючи в ст. 59 Конституції України право кожного на професійну правничу допомогу, держава покладає забезпечення його реалізації на адвокатуру, а саме на адвоката. Актуальність даної теми полягає в тому, що реалізація вищевказаного права є неможливою без забезпечення належних умов здійснення адвокатської діяльності. Без сумніву, одними із основних умов здійснення такої діяльності є незалежність адвоката. Актуальність проявляється й в тому, що однією із центральних категорій в юриспруденції є категорія «правовий статус особи». Все це зумовлює необхідність розкриття сутності категорії «незалежний правовий статус адвоката» в якості основоположної умови здійснення адвокатської діяльності.

Аналіз наукових публікацій. Проблема визначення сутності як правового статусу адвоката, так і незалежності адвоката як однієї з основних умов здійснення професійної діяльності була предметом досліджень ряду науковців. Серед вчених, які досліджували окремі аспекти даної проблеми, доцільно виокремити праці С.В. Бровченко, О.В. Іванова, А. Костіна, М. Молло, Р. Муллерата, А.В. Рагуліна, І.Г. Сібірцева, І. Л. Трунова, Б.В. Шагієва та інших.

Метою даної статті є розкриття сутності незалежного правового статусу адвоката як основоположної умови здійснення його професійної діяльності. Основними завданнями автор ставить перед собою: проаналізувати позиції науковців, які розкривають сутність незалежності адвокатської діяльності; визначити вплив такої основоположної умови на кожний із структурних елементів правового статусу адвоката, які виділяються нами.

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження питання про сутність правового статусу адвоката ми неодноразово відмічали те, що елементами такого статусу є права, обов'язки, гарантії та відповідальність адвоката [1, с. 32; 2, с. 111; 3, с. 19]. Лише така сукупність структурних елементів забезпечує універсальність, дієвість та

системність категорії «правовий статус адвоката». Крім цього, аналізуючи питання про незалежність адвоката в якості необхідної умови надання професійної правничої (правової) допомоги, ми доходили до висновку, за яким її потрібно сприймати як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівні. Якщо незалежність адвоката на зовнішньому рівні асоціюється насамперед із заборонаю будь-яких втручання та перешкод в здійсненні його професійної діяльності, то на внутрішньому вона повинна сприйматися як сукупність морально-етичних та психологічних його якостей, які відображають ставлення адвоката щодо здійснюваної ним адвокатської діяльності, за умови відсутності будь-якої позапрофесійної (зокрема, особистої) заінтересованості в процесі її реалізації [4, с. 243].

Незалежність адвоката як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівні безпосередньо пов'язана з наявністю тієї чи іншої сукупності структурних елементів його правового статусу. Виходячи з того, що універсальність, дієвість та системність категорії «правовий статус адвоката», як ми вище відмічали, становить сукупність прав, обов'язків, гарантії та відповідальності адвоката, вважаємо за необхідне розкрити сутність таких елементів й в аспекті дії принципу незалежності адвокатської діяльності.

Без сумніву, права та обов'язки є вихідними та загальноприйнятими елементами правового статусу адвоката. Як слушно відмічає Б.В. Шагієв, «юридична практика повинна давати адвокату достатньо засобів для існування. Якщо цих засобів недостатньо, його незалежність ставиться під загрозу» [5, с. 9]. Ми в повній мірі розділяємо таку позицію науковця, оскільки для надання правової допомоги на професійній основі адвокат повинен наділитися не тільки відповідним комплексом прав (як професійних, так і процесуальних), але потрібно забезпечувати й належний механізм їх реалізації. Належний комплекс професійних прав та відповідний механізм їх реалізації дає

можливість адвокату займати активну позицію по справі, що, на нашу думку, є важливою умовою забезпечення його незалежності.

Незалежність адвоката не в якості права, а як його обов'язок розглядає С.В. Семеняко, зазначаючи також те, що для того «щоб адвокат міг виконати свій обов'язок щодо кожного свого довірителя, він повинен діяти як незалежний юрист. Вся його поведінка повинна диктуватися знанням закону і дотриманням етичних принципів своєї професії» [6]. Подібною точки зору дотримується й Р. Муллерат, який, розглядаючи незалежність як найбільш характерну сторону діяльності адвокатів, зазначає, що вона є одночасно сильною стороною, обов'язком і в цілому сутністю адвоката [7]. На обов'язок адвоката діяти незалежно вказується, зокрема, в Загальному кодексі прав для адвокатів країн Європейського Співтовариства [8] (п. 2.1.1), Основних положеннях про роль адвокатів [9] (п. 14) та у Висновку № 16 (2013) Консультативної ради європейських суддів про відносини між суддями та адвокатами (п. 7) [10]. На нашу думку, така позиція має право на існування, оскільки для того, щоб адвокат міг позиціонувати себе як незалежний фахівець, він повинен знати про всі необхідні умови (встановлюються насамперед в якості обов'язків) надання правової допомоги на професійній основі. Такі обов'язки можуть бути як правового, так і морально-етичного характеру, і їх дотримання має на меті в тому числі й забезпечення довірчих відносин між адвокатом і його клієнтом. Такі відносини між ними, як зазначається в п. 2.2. вищевказаного Загального кодексу прав для адвокатів країн Європейського Співтовариства, можуть виникнути лише в разі відсутності сумнівів щодо професійної честі, гідності та порядності адвоката, дотримання яких є його професійними обов'язками. В одній із наших праць [11], на основі аналізу правової природи принципів, на яких побудовані взаємовідносини адвоката із судом та іншими учасниками судового провадження, ми доходимо до висновку, що чесність та порядність в діяльності адвоката у своїй сукупності з професійною незалежністю є необхідними умовами, які забезпечать належний рівень довіри клієнта до адвоката. Незалежність адвоката, насамперед через призму його професійних обов'язків, розкриває й український законодавець, який у Правилах адвокатської етики [12] таку його властивість, зокрема під час здійснення своєї професійної діяльності (ст. 6), у взаємовідносинах із судом (ст. 44), органами досудового розслідування та іншими державними органами і органами місцевого самоврядування (ст. 49), характеризує як діяння, які адвокат повинен здійснити, або ж які йому забороняється вчиняти.

Кожна з вказаних позицій має право на існування, але, на нашу думку, більш прийнятною є позиція М. Молло, який ще в 1842 році зазначав, що незалежність являє одночасно і право, і обов'язок адвоката. Щодо обов'язку, то незалежність, за його твердженням, наказує адвокату захищати будь-яку справедливую справу, не піклуючись ні про особисту вигоду, ні про могутність супротивника, тоді як правом адвокат користується незалежністю у відносинах з клієнтами і з магістратурою [13, с. 14–15]. Ми в повній мірі підтримуємо таку позицію М. Молло, оскільки закріплюючи позицію про дію принципу незалежності адвокатської діяльності, законодавець повинен не тільки визначати умови її здійснення, але й створювати належні можливості для її реалізації на професійній основі.

Реальна можливість надання професійної правової допомоги пов'язана не тільки із закріпленням відповідного комплексу прав адвоката, а, насамперед, із наявністю належної системи гарантій його забезпечення, оскільки лише така система дозволяє адвокату «активно захищати права людини і основні свободи, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод, реалізуючи конституційне право на отримання кваліфікованої юридичної допомоги» [14]. Визначальне місце в

системі професійних гарантій адвоката займають гарантії незалежності здійснення адвокатської діяльності. Основу таких гарантій, як слушно відмічає О.В. Іванов, складають «імунітети і привілеї, що діють стосовно адвокатів і містяться в нормах міжнародного і національного законодавства» [15, с. 66]. Але в даному випадку як адвокатам, так і іншим особам потрібно виходити з того, що гарантії, які забезпечують існування принципу незалежності здійснення адвокатської діяльності «створені не для адвокатів особисто, а для належного захисту інтересів їх клієнтів» [16]. Придержуються позиції, за якою гарантії незалежності адвоката мають публічно-правовий, а не особистий характер і інші науковці [17, с. 56; 18, с. 56].

Ми в повній мірі розділяємо таку позицію науковців, оскільки основною метою законодавчого закріплення гарантій незалежності адвоката є саме створення умов щодо надання правової допомоги на професійній основі. А це, на нашу думку, можливо лише в тому випадку, якщо адвокат буде виступати в ролі незалежного професіонала, якому зможе довіритись його клієнт. Це пов'язано з тим, що клієнт зможе довіритись адвокату лише тоді, коли він буде впевнений, що останній буде мати можливість надати йому професійну допомогу без будь-якого впливу на нього як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівні.

У даному випадку слід звернути увагу на те, що гарантії діяльності адвоката стосуються не тільки його прав, але вони мають вплив й на обов'язки адвоката, забезпечуючи належне їх виконання. Забезпечення належного виконання професійних обов'язків адвоката пов'язане з існуванням інституту відповідальності адвоката, зокрема дисциплінарної відповідальності. Усе це вказує на багатогранне функціональне призначення гарантій адвокатської діяльності, зокрема гарантій незалежності адвоката, які покликані забезпечувати належну реалізацію не тільки його прав, але й виконання ним обов'язків та притягнення його до відповідальності.

Важливе значення відіграє і взаємозв'язок між гарантіями незалежності адвоката та його відповідальністю як елементом правового статусу адвоката. Як зазначає Г.І. Сібірцев, «незалежність повинна бути врівноважена відповідальністю за свої дії, адже лише така умова створює природну гарантію того, що надана суб'єкту незалежність не перетвориться на всюдозволеність. В іншому випадку виникає свого роду асиметрія, яка з неминучістю тягне порушення інтересів третіх осіб» [19, с. 31–32]. Як ми уже зазначали, закон не обмежує, а, навпаки, визначає сутність незалежності адвокатури та встановлює механізм її забезпечення. Механізм забезпечення незалежності адвоката пов'язаний у тому числі і з гарантією встановлення особливого порядку здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката (п. 17 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [20]), існуванням адвокатського індемнітету та свідцького імунітету адвоката, а також з гарантіями, що пов'язані з кримінальним переслідуванням адвоката.

Незалежність адвоката, що закріплюється в якості принципу незалежності адвокатської діяльності, визначає специфіку, основні засади його професійної діяльності. Така специфічна властивість адвокатської діяльності, якою є абсолютна незалежність адвоката, має визначальний вплив на всі структурні елементи його правового статусу, а отже, формує сутність його сприйняття. Без сумніву, з дії принципу абсолютної незалежності адвоката повинен виходити й законодавець, встановлюючи комплекс прав, обов'язків та гарантій професійної діяльності адвоката, а також визначаючи особливості його відповідальності. У свою чергу, реалізація такого принципу не є можливою, за умови відсутності беззаперечного його дотримання, як зі сторони інших суб'єктів (в аспекті відсутності будь-якого зовнішнього впливу на незалежність адвокатської діяльності), так і адвоката зокрема.

Висновки. Отже, незалежний правовий статус адвоката – це така основоположна умова здійснення адвокатської діяльності, що відображає його правове становище в суспільстві, яке характеризується відсутністю як будь-яких втручання та перешкод з боку інших осіб у професійну діяльність адвоката, так і будь-якої його позапрофесійної

заінтересованості в процесі її здійснення. Така умова має визначальний вплив на всі структурні елементи правового статусу адвоката (формує сутність їх сприйняття), які у своїй сукупності повинні забезпечувати можливість надання ним професійної правничої (правової) допомоги на засадах його абсолютної незалежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заборовский В.В. Некоторые проблемные вопросы определения структуры правового статуса адвоката / В.В. Заборовский // Евразийская адвокатура. – 2016. – № 6(25). – С. 31–37.
2. Заборовський В.В. Структура правового статусу адвоката: дослідження сутності елементів, які є передумовами його виникнення або ж є дотичними до нього / В.В. Заборовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2016. – Вип. 39. – Т. 2. – С. 110–115.
3. Заборовский В.В. Структура правового статусу адвоката / В.В. Заборовский // Евразийская адвокатура. – 2016. – № 3(22). – С. 15–21.
4. Заборовський В.В. Незалежність та самостійність адвоката: проблеми розмежування / В.В. Заборовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2017. – Вип. 42. – С. 242–246.
5. Шагиев Б.В. Нотариат и адвокатура как правозащитные органы России / Б.В. Шагиев // Нотариус. – 2012. – № 5. – С. 7–9.
6. Независимость адвоката – не право, а обязанность [Электронный ресурс]: [інтерв'ю агентства «Росбалт» от 21 октября 2006 г. с президентом Федеральной палаты адвокатов РФ Евгением Семеняко]. – Режим доступа: <http://subscribe.ru/archive/law.russia.review.pravopark/200610/23092549.html>.
7. Муллерат Р. Независимость – основной принцип юридической этики [Электронный ресурс] / Р. Муллерат // Адвокат. – 1996. – № 11. – Режим доступа: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1132077>.
8. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського співтовариства [Електронний ресурс], прийнятий делегацією двадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343.
9. Основні положення про роль адвокатів [Електронний ресурс], прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам від 01 серпня 1990 р. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_835.
10. Про відносини між суддями та адвокатами [Електронний ресурс] Висновок № 16 (2013) Консультативної ради європейських суддів (м. Страсбург, 13-15 листопада 2013 р.). – Режим доступа: <http://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/vys16.doc>.
11. Заборовський В.В. Правова природа принципів, на яких побудовані взаємовідносини адвоката із судом та іншими учасниками судового провадження / В.В. Заборовський, В.В. Манзюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2015. – Вип. 32. – Т. 3. – С. 157–161.
12. Правила адвокатської етики [Електронний ресурс], затверджені Установчим З'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 року. – Режим доступа: <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki/>.
13. Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции: пер. с франц. / М. Молло. – М.: Издание Н.П. Шубинского, 1894. – 98 с.
14. Бровченко С.В. Гарантии независимости адвоката. Проблемы обеспечения уголовно-правовых гарантий независимости адвоката, выступающего в российском уголовном судопроизводстве в качестве защитника [Электронный ресурс] / С.В. Бровченко // Вопросы адвокатуры. – 2004. – № 32. – Режим доступа: <http://russian-lawyers.ru/brovchenko2.shtml>.
15. Иванов А.В. Гарантии независимости адвокатов и пути их совершенствования / А.В. Иванов // Евразийская адвокатура. – 2014. – № 6 (13). – С. 57–65.
16. Костін А. Незалежність адвокатури: Європа проти регулювання чи за? [Електронний ресурс] / Андрій Костін. – Режим доступа: <http://unba.org.ua/publications/print/168-nezalezhnist-advokatury.html>.
17. Трунов И.Л. Привилегии и иммунитеты в отношении адвоката в уголовном судопроизводстве / И.Л. Трунов, Л.К. Трунова // Адвокатская практика. – 2005. – № 2. – С. 19–24.
18. Рагулин А.В. Гарантии независимости адвоката по российскому законодательству: понятие и содержание / А.В. Рагулин // Новая правовая мысль. – 2011. – № 5(48). – С. 54–57.
19. Сибирцев И.Г. Теоретические основы независимости защитительной юридической деятельности в рамках уголовного процесса / И.Г. Сибирцев // Евразийская адвокатура. – 2014. – № 1(8). – С. 29–34.
20. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 17.